

RYZIKO JAKO WAŻNY ELEMENT DZIAŁALNOŚCI BIZNESOWEJ W ŚWIETLE BADAŃ AUTORSKICH

Joanna Gajda

Wydział Zarządzania, Politechnika Częstochowska

Autor korespondencyjny:

Joanna Gajda

Wydział Zarządzania

Politechnika Częstochowska

ul. Armii Krajowej 19 B, 42-200 Częstochowa, Polska

telefon: +48 34 32 50 481

e-mail: joannagajda@vp.pl

SŁOWA KLUCZOWE

ryzyko, przedsiębiorczość, działalność biznesowa, motywacja osiągnięć

RISK AS AN IMPORTANT PART OF BUSINESS IN THE LIGHT OF STUDY

KEYWORDS

risk, entrepreneurship, risk tendency

ABSTRACT

Extremely important skill that the modern entrepreneur should demonstrate in face of events that are beyond his control is effectiveness in dealing with risk. Although most definitions of entrepreneurship lead to a conclusion that it involves a tendency to take risks, business practice shows that due to motivation for accomplishment company owners do not always adopt an active attitude towards risk as a phenomenon of uncertainty. This article contains a study which presents the motives behind self-employment of persons representing three sectors. The first part talks about the definition of a risk. Next parts show factors that determine person's ability to act in risky conditions. The last part of the article presents the results of empirical research conducted in the first and second quarter of 2014 to assess whether the owners of companies in Częstochowa tend to take risks.

1. Wstęp

Kluczem do sukcesu organizacji prowadzącej działalność gospodarczą w konkurencyjnym otoczeniu są zachowania przedsiębiorcze, przejawiające się w zdolności do wykorzystania okazji i umiejętności przekształcania zagrożeń w szansę. Niezwykle ważną kwestią w przypadku zachowań przedsiębiorczych jest między innymi gotowość do podejmowania ryzyka. Ryzyko wynika z konieczności podejmowania różnorodnych, nie zawsze trafnych, decyzji, którym niejednokrotnie towarzyszy poczucie niepewności, zwłaszcza, gdy chodzi o pomyślność przedsięwzięć biznesowych. Każdy przedsiębiorca podejmujący działalność nie może być pewny przyszłych wyników. Zawsze istnieje możliwość pojawienia się niepowodzenia, którego nie da się przewidzieć. Należy jednak pamiętać o ważnej prawidłowości, że dążenie do sukcesu wymaga cierpliwości, przetrwania trudnych chwil, kilkukrotnego podejścia do realizowania wytyczonych celów. Można więc uznać, że ryzyko stanowi nieodłączny element każdej decyzji podejmowanej w działalności biznesowej. Jest ono wpisane w poczynania osób prowadzących lub chcących prowadzić działalność na własny rachunek. Coraz częściej

wśród przedsiębiorców pojawia się przeświadczenie, że nie można prowadzić działań biznesowych w określonej perspektywie czasowej bez podejmowania działań czy decyzji, które mają wpisane ryzyko. Sukces na rynku, jego zasięg i skala zależą nie tylko od właściwego określenia celów strategicznych, zainwestowanego kapitału, umiejętności zdefiniowania potrzeb i oczekiwań rynku, ale także skłonności do podejmowania ryzyka.

W związku z tym, za podstawowy cel artykułu przyjęto chęć zbadania skłonności przedsiębiorców do podejmowania ryzyka w prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej. Starano się wskazać, które z elementów powodują, że niektóre osoby są w stanie podejmować ryzykowne zachowania podczas podejmowania decyzji w kluczowych dla siebie obszarach funkcjonowania. W celu realizacji postawionego celu rozesłano do przedsiębiorców ankiety, w których pytano o możliwość zachowań ryzykownych. Miejscem prowadzenia badania było województwo śląskie. Działła tutaj wiele firm reprezentujących różne branże. Na ankiety odpowiedzieli przedstawiciele branży handlowej, usługowej i produkcyjnej. Zostali oni w ankiecie zapytani o podstawowe elementy działalności, sposób jej finansowania, zwłaszcza na początku prowadzenia działalności oraz to, jak

postrzegają ryzyko. Wykorzystując dostępne metody, w części badawczej przedstawiono podstawowe zależności opisujące skłonność przedsiębiorców do podejmowania ryzyka.

2. Ryzyko i jego istota

Organizacje, decydując się na prowadzenie działalności gospodarczej, muszą liczyć się z tym, że w codziennym funkcjonowaniu będzie im towarzyszyło ryzyko. Wynika to z prostego faktu, że działalności człowieka, jego życiu, podejmowanych przez niego wyborom i decyzjom towarzyszy niepewność i ryzyko. Podejmując decyzje w jakiegokolwiek sprawie, nigdy nie jesteśmy pewni, jaki to przyniesie skutek, czy nasza decyzja okaże się sukcesem czy porażką. Przede wszystkim, czy osiągniemy zakładany cel lub choćby zbliżymy się do niego. Obszarem działalności człowieka, gdzie często pojawia się pojęcie ryzyka, ryzykowania, gdzie mówi się o przedsięwzięciach ryzykownych, jest działalność biznesowa.

W literaturze przedmiotu nie ma jednej, uniwersalnej definicji pojęcia ryzyka, co sprawia, że może być ono interpretowane na wiele sposobów. J. Bizon-Górecka i J. Górecki postrzegają ryzyko jako prawdopodobną zmienność wydarzeń związaną z możliwością odstępstwa od wcześniej założonej sytuacji i tego następstwa. Ryzyko pojawia się przez nieumiejętne prognozowanie przyszłych zdarzeń, co skutkuje powstaniem odchyleń od zaplanowanych uprzednio stanów [2]. T. Kaczmarek ryzykiem nazywa te działania lub czynności, które wywołują szkodę czy różnego rodzaju straty. W przekonaniu tego autora o ryzyku można mówić dopiero wtedy, gdy niepewne są wyraźne skutki. Kiedy jednak strata jest pewna, wtedy nie można nazwać jej ryzykiem [7]. W tym kontekście ryzyko będzie można zdefiniować jako mierzalną niepewność, wywierającą negatywny wpływ na organizację bądź, odwrotnie, pozwalającą na osiągnięcie spektakularnego sukcesu [22].

Syntetyzując powyższe rozważania, należy przyjąć, że istotą ryzyka jest kalkulacja tego, co mamy aktualnie, a co ewentualnie możemy stracić, oraz tego, co będziemy mogli zyskać. Zatem wydaje się oczywiste, że bez podjęcia ryzyka lub choćby prób zmierzenia się z nim trudno będzie przedsiębiorcy utrzymać się na silnie konkurencyjnym rynku.

3. Przedsiębiorczość a skłonność do podejmowania ryzyka

Jak podają znawcy tego zagadnienia – T. Zalaśkiewicz i Z. Piskorz, indywidualna skłonność do ponoszenia ryzyka jest ważnym atrybutem przedsiębiorców. Co zatem należy rozumieć przez skłonność do ryzyka? Według przywołanej przez T. Zalaśkiewicza i Z. Piskorza definicji autorstwa J. Grabowskiego pojęcie to należy interpretować jako *wymiar osobowości, który odnosi się do indywidualnych preferencji w zakresie wy-*

bierania wariantów o wysokiej, lecz nisko prawdopodobnej wygranej [27]. Taki sposób definiowania skłonności do podejmowania ryzyka obrazuje naturę ryzykowania w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę z uwagi na to, że w przypadku tej działalności charakterystyczne jest duże prawdopodobieństwo wystąpienia niepowodzenia przy możliwości powstania dodatkowych wysokich kosztów.

Istotną kwestią wymagającą rozpatrzenia jest to, w jaki sposób należy interpretować pojęcie przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość w literaturze z zakresu nauk o zarządzaniu określana jest jako cecha charakterystyczna dla działania mającego na celu uzyskanie efektywności ekonomicznej, gwarantującej racjonalność funkcjonowania firmy i tworzącej podwaliny dla jej rozwoju. Zdaniem J. Cieślak, przedsiębiorczość jest procesem polegającym na organizowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej oraz ponoszeniu ryzyka na jej rzecz [3]. Działania o znamionach przedsiębiorczości należy przypisywać osobie przedsiębiorcy. Według zwolenników ujęcia klasycznego, daną osobę można określić mianem przedsiębiorcy, gdy zostaną spełnione przez niego podstawowe warunki; a mianowicie, gdy będzie on właścicielem kapitału, podejmie decyzję dotyczącą jego gospodarczego zastosowania, wybierze odpowiedni kierunek tego zastosowania, przyczyni się do powstania i rozwoju przedsiębiorstwa, podejmie ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek w oparciu o mechanizmy konkurencji [11]. Jak zauważa P. Drucker, *każdy, kto potrafi stawić czoło podejmowaniu decyzji, może nauczyć się być dobrym przedsiębiorcą i zachowywać się w sposób przedsiębiorczy* [24]. Tak więc przedsiębiorczość należy wiązać ze sposobem postępowania umożliwiającym osiągnięcie sukcesu, jest ona kierunkiem myślenia, dzięki któremu ludzie mają możliwość wdrożenia ważnych zmian w sposobach gospodarowania, a tym samym mają prawo do angażowania się w kształtowanie i przekształcanie gospodarki. Wobec powyższego, należy sądzić, że przedsiębiorczość jest determinantą zachowań ludzkich, które opierają się na wykorzystaniu wszelkich sposobności do działania, jak również dotyczy poszukiwania ciągle nowych rozwiązań oraz podejmowania z pełną świadomością ryzyka dla osiągnięcia znaczących korzyści ekonomicznych [24].

W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: kim jest przedsiębiorca? można odwołać się do definicji zaczerpniętej ze Słownika Webstera, w którym czytamy, że jest to osoba podejmująca działania na rzecz zainicjowania działalności gospodarczej, umiejętnie zarządzająca firmą oraz podejmująca ryzyko z tym związane. Ponadto, koncentrując się na definicji R. Cantilliona, można przyjąć, że przedsiębiorcę cechuje zdolność do nabywania środków produkcji za odpowiednią cenę, by następnie wytworzyć z nich produkt, który zostanie sprzedany w bliższej bądź dalszej perspektywie po niższej jeszcze cenie. Analogicznie do poprzedniej wypowiedzi, Knight wskazuje na działania, jakie są konieczne, aby można było uznać kogoś za przedsiębiorcę. Au-

tor ten zauważa, iż w przypadku przedsiębiorcy ważne jest, aby potrafił on właściwie zdefiniować i określić popyt, aby został on zaspokojony zgodnie z oczekiwaniami, jak również, by potrafił zaplanować i przewidzieć wyniki własnych działań w przyszłości [13]. Z zaprezentowanych powyżej definicji wynika, że prowadzenie firmy na własny rachunek wiąże się z podejmowaniem przedsięwzięć w mniejszym lub większym stopniu ryzykownych. W związku z tym, w literaturze przedmiotu można znaleźć wiele odniesień do problematyki ryzyka i to w różnych aspektach. Dla osób zainteresowanych odniesieniem sukcesu w działaniu szczególnego znaczenia nabiera aspekt motywacyjny. Za główny wyróżnik przedsiębiorców uważana jest motywacja osiągnięć. Jej pozytywnym efektem jest samonapędzający się mechanizm, sprzyjający zwiększeniu wydajności człowieka na skutek wysokiego zaangażowania emocjonalnego w sytuacjach obarczonych ryzykiem dostrzeganych jako poważne wyzwanie [12]. Można wyróżnić dwa rodzaje sytuacji ryzykownych. Jedną z sytuacji, z którą może spotkać się przedsiębiorca, jest ta, gdy wydarzenie, które nastąpiło i miało wpływ na rezultaty działania człowieka, w żaden sposób nie zależało od niego. W sytuacji takiej występuje ryzyko losowe, jedyne co może zrobić decydent, to tylko dobrze je oszacować. Drugim przykładem sytuacji ryzykownej jest taka, którą cechuje niepewność zdarzeń wywierających wpływ na efekty działania człowieka, jednak w pewnym stopniu zależnych od niego. Głównym elementem takiej sytuacji jest ryzyko zależne od posiadanych przez przedsiębiorcę umiejętności i sprawności. Warto podkreślić, że ludzie wykazują skłonność do przejawiania różnych zachowań w każdej z zaprezentowanych sytuacji [13].

Kolejną, istotną kwestią wymagającą rozstrzygnięcia to osobowościowe wyznaczniki sukcesu w biznesie. W kontekście rozważanych czynników warunkujących zachowania przedsiębiorcze niezbędna staje się analiza poczucia wewnętrznego i zewnętrznego umiejscowienia kontroli, które uważane są za cechy osobowości ze względu na pełnioną przez nie funkcję regulacyjną. Konstrukty ten wskazuje na znaczenie wzmocnień i oczekiwań w kształtowaniu zachowań przyczyniających się do rozwoju przedsiębiorczości. Według J. Rottera, zachowania ludzkie zależą w znacznym stopniu od sposobu postrzegania zależności pomiędzy własnymi działaniami a otoczeniem. Z jednej strony ludzie wykazują skłonność do przeświadczenia, że przyczyna ich sukcesów i porażek tkwi w uwarunkowaniach o charakterze zewnętrznym, z drugiej strony, że skuteczność podejmowanych przez nich działań zależy wyłącznie od nich samych, czyli od ich cech, zdolności i umiejętności. Jak zauważa Matczak, osoby o wewnętrznym umiejscowieniu kontroli cechuje pozytywny sposób funkcjonowania, typowy dla sytuacji, w których wyniki działań zależą od posiadanych umiejętności w dążeniu do celu. Wykazują się one większą aktywnością i motywacją. Natomiast osoby charakteryzujące się poczuciem zewnętrznego umiejscowienia kontroli przejawiają zachowania typowe dla sytuacji losowych, w których nie będzie miał

miejsca ich wpływ na bieg zdarzeń, są w niewielkim stopniu aktywne i słabo harmonizują własne działania z uzyskanymi informacjami zwrotnymi. Ponadto, pomiędzy osobami o poczuciu wewnętrznej i zewnętrznej kontroli zachodzą różnice pod względem odczuwania potrzeby osiągnięć. Osoby o poczuciu kontroli zewnętrznej odznaczają się niższą potrzebą osiągnięć aniżeli osoby o poczuciu kontroli wewnętrznej, tym samym ujawniają nie tyle potrzebę osiągania sukcesów, co dążność do unikania porażek [15].

Narzędziem mogącym posłużyć do wyjaśnienia mechanizmów efektywnej przedsiębiorczości jest koncepcja sprawnej osobowości. Badania prowadzone nad charakterystyką przedsiębiorcy w ramach teorii osobowości koncentrują uwagę na indywidualnych cechach człowieka mogących przyczynić się do rozwoju przedsiębiorczości. Lista takich cech jest długa, jednak zawsze do najważniejszych cech osobowości warunkujących osiągnięcie powodzenia w różnych dziedzinach aktywności człowieka zalicza się: kreatywność, potrzebę osiągnięcia autonomii, doświadczenie zawodowe, umiejętność podejmowania ryzyka, komunikatywność [25].

4. Wyniki badań dotyczące podstaw prowadzenia działalności gospodarczej

Biorąc pod uwagę podane wyżej cechy przedsiębiorcy, a przede wszystkim pojawiające się w kontekście działalności biznesowej zagadnienie ryzyka, podjęto próbę ustalenia, czy właściciele wybranych małych firm z powiatu częstochowskiego wykazują w trakcie swoich działań skłonność do podejmowania zachowań ryzykownych. Dążąc do zrealizowania wyznaczonego celu, przeprowadzono stosowne badania, które trwały od lipca do września 2014 roku. Badania polegały na rozesłaniu ankiet do pracodawców reprezentujących trzy kategorie branż, a mianowicie: handlową, usługową oraz produkcyjną. Do tego celu wybrano 250 firm znajdujących się w powiecie częstochowskim, prowadzących różnorodną działalność. Przede wszystkim na początku badań wyszukano odpowiednie podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON według następujących kryteriów:

- firma prowadząca aktywność na rynku co najmniej 4 lata,
- firma należąca do sektora prywatnego,
- firma należąca do sektora małych przedsiębiorstw.

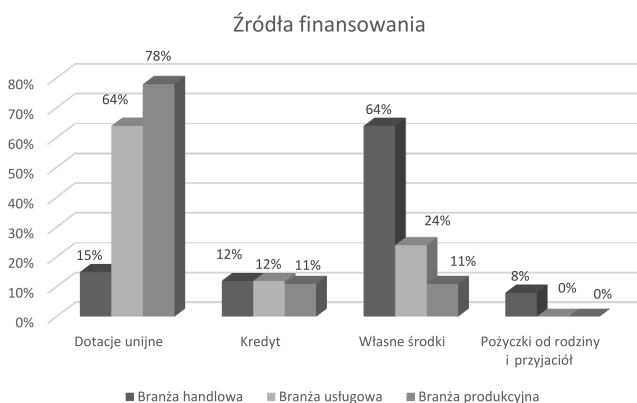
Po wytypowaniu firm do badania przystąpiono do następnego etapu. Na początku opracowano kwestionariusz ankiety, który do większości firm został rozesłany za pomocą poczty elektronicznej. W przypadku 11 firm kwestionariusz ankiety został osobiście przez autorów przekazany właścicielom firm. Jak wspomniano wcześniej, ankiety zostały przekazane 250 przedstawicielom firm, najczęściej byli to ich właściciele. Na postawione w kwestionariuszu pytania ostatecznie zdecydowało się odpowiedzieć 107 przedstawicieli świata biznesu, repre-

zentujących następujące branże: handlową – 73 firmy, usługową – 25 firm i produkcyjną – 9 firm.

W początkowym etapie prowadzenia badań starano się przede wszystkim ustalić podstawowe dane dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek, a mianowicie: wybór branży, ograniczenia i ich rodzaj przy rozpoczynaniu działalności, przesłanki wpływające na wybór takiej drogi kariery zawodowej.

Na wstępie starano się sprawdzić, czy małe firmy w momencie rozpoczynania działalności gospodarczej natrafiały na ograniczenia o charakterze finansowym, bowiem z prowadzeniem nawet małej firmy wiąże się ryzyko jej finansowania. Mając powyższe na uwadze, autorzy postanowili sprawdzić, czy przedsiębiorcy poddani badaniom borykali się z tym problemem i ewentualnie, z jakich źródeł finansowania korzystali, decydując się na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej.

Wyniki badań zaprezentowanych na wykresie (rys. 1) pokazują, że główne źródło finansowania analizowanych firm stanowią środki własne. Najwięcej firm z branży handlowej dysponowało własnym wkładem na założenie biznesu (64%). Co bardzo istotne, zapytano respondentów, czy kapitał własny wykorzystany do prowadzenia działalności gospodarczej pozwala sfinansować bieżące potrzeby. Analiza uzyskanych danych dowodzi, że firmy z branży handlowej wykazują zdolność do wypracowania zysku gwarantującego utrzymanie płynności finansowej na zadowalającym poziomie. Okazało się, że 8% przedstawicieli z tej branży nie zakwalifikowało się do unijnych dotacji, jednak, jak wynika z wypowiedzi respondentów, otrzymali oni pomoc finansową ze strony najbliższej rodziny.

Rys. 1. Źródło finansowania małych firm w powiecie częstochowskim

Drugim źródłem pozyskiwania funduszy na prowadzenie działalności są dotacje unijne. Najwięcej przedsiębiorców (64%) z branży usługowej korzystało z dotacji unijnych, podobnie jak (15%) osób z branży handlowej podejmujących starania o zainicjowanie działalności gospodarczej otrzymało bezzwrotną dotację z Unii Europejskiej. W przypadku branży produkcyjnej aż 78% firm wystarczyło się o unijne środki na założenie firmy. Tylko 12% badanych przedsiębiorców z branży handlowej i 12% właścicieli przedsiębiorstw produkcyjnych w dążeniu do zrealizowania zamierzeń związanych

z utworzeniem własnej firmy skorzystało ze wsparcia kapitałowego ze strony banków. Z opinii przedsiębiorców wynika jednoznacznie, że w chwili rozpoczynania aktywności gospodarczej nie jest łatwo pozyskać pomoc finansową w postaci kredytu. Uniemożliwienie małej firmie dostępu do kredytu najczęściej wynika z niedostosowania bankowych modeli oceny ryzyka kredytowego do specyfiki funkcjonowania małych firm. Wiele spośród małych firm banki na wyrost oceniają jako niezdolne do uregulowania w terminie swoich zobowiązań kredytowych, pomimo iż prowadzona działalność pozwalała na uzyskanie stałego dochodu.

Kolejne z zadanych respondentom pytań ogólnych dotyczyło powodów, dla których przedsiębiorcy podjęli decyzję o prowadzeniu działalności gospodarczej na własny rachunek. Respondenci mogli podać więcej niż jeden motyw. Jak pokazują wyniki badania, wśród motywów decydujących o podjęciu przez przedsiębiorców działalności gospodarczej najczęściej wymieniane były w branży handlowej: konieczność zabezpieczenia bytu sobie i najbliższej rodzinie – 73 osoby, możliwość osiągnięcia większych dochodów – 73 osoby, uzyskanie większej niezależności, swoboda decydowania o swojej pracy – 73 osoby, atrakcyjna forma zatrudnienia – 21 osób, a 14 osób podkreśliło, że ma pasję do prowadzenia biznesu (działalności handlowej); dalsze pozycje zajmują takie argumenty jak: brak możliwości znalezienia stałej pracy etatowej – 11 osób, dążenie do zaspokojenia potrzeby dokonania czegoś znaczącego – 9 osób, 6 osób utraciło zatrudnienie, więc zdecydowały się na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Podobnych argumentów dostarczają właściciele pozostałych firm. W branży usługowej jako bardzo ważne powody, dla których podjęli oni ryzyko założenia własnej firmy, wytypowali: konieczność zabezpieczenia bytu sobie i rodzinie – 25 osób, możliwość osiągnięcia większych dochodów – 25 osób, natomiast 19 osób jest zaangażowanych w nowe przedsięwzięcia gospodarcze z powodu potrzeby spełnienia własnych marzeń związanych z możliwością bycia szefem i decydowania o własnym biznesie, zaś 17 osób wymieniło brak możliwości znalezienia stałej pracy etatowej. W dalszej kolejności wskazywali na takie motywy jak: atrakcyjna forma zatrudnienia (14 osób), brak satysfakcji z pracy etatowej (12 osób), a nawet utrata zatrudnienia (9 osób). Żaden z respondentów nie przejawia natomiast pasji do biznesu, a prowadzenie własnej działalności wynika z konieczności, zwykle staje się ucieczką przed bezrobociem. W firmach produkcyjnych przedsiębiorcy angażują się w prowadzenie własnego biznesu głównie z takich powodów, jak: dążenie do zaspokojenia potrzeby dokonania czegoś znaczącego – 9 osób, możliwość osiągnięcia większych dochodów – 9 osób, konieczność zabezpieczenia bytu sobie i rodzinie – 9 osób, dążenie do spełnienia własnych marzeń związanych z możliwością bycia szefem i decydowania o własnym biznesie – 8 osób, dla 2 przedsiębiorców prowadzenie firmy jest pasją.

Wśród badaczy zajmujących się problematyką przedsiębiorczości panuje zgoda w kwestii dotyczącej

roli lidera (właściciela) firmy w osiąganiu jej sukcesu w biznesie. Dlatego też w przeprowadzonych badaniach starano się sprawdzić, jaki odsetek wśród respondentów decydujących się na uruchomienie własnego biznesu stanowią kobiety, a jaki mężczyźni, w jakim wieku wykazali się zdolnością do zachowań przedsiębiorczych, czy wreszcie poziom ich wykształcenia jest zgodny z rodzajem działalności, w którą się zaangażowali, oraz kto spośród nich wykazuje większą skłonność do podejmowania ryzyka. Jak pokazują wyniki badania dotyczące branży handlowej, 48 kobiet zaangażowało się w założenie własnej firmy w wieku między 33 a 45 r.ż. Okazało się, że tylko 19 osób spośród nich miało wykształcenie zasadnicze i doświadczenie zawodowe wyniesione z wcześniejszej pracy etatowej, zgodne z tym rodzajem działalności. Natomiast 29 kobiet w grupie wiekowej 25–30 r.ż. ukończyło szkołę średnią niezwiązaną z tą branżą. Przejawiały one zainteresowania tego rodzaju biznesem ze względu na brak możliwości znalezienia pracy na rynku i ta sytuacja zadecydowała o rozpoczęciu działalności na własny rachunek. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych pokazały, że udział mężczyzn w branży handlowej jest mniejszy niż kobiet. W tego typu działalność zaangażowało się 25 mężczyzn w przedziale wiekowym między 20 a 35 r.ż. Dwie osoby w wieku 20–27 lat przyznały, że ukończyły edukację na poziomie gimnazjum, nie podejmując dalszej nauki w celu zdobycia kwalifikacji zawodowych. Jak twierdzą, nie żałują tej decyzji. Mają silne poczucie niezależności finansowej i spełnienia. W tej grupie wiekowej 17 osób ma wykształcenie zasadnicze, niezwiązane z działalnością handlową, a 5 osób przyznaje, że ukończyło tylko liceum ogólnokształcące, co okazało się niewystarczające, by dostosować się do realiów rynku pracy.

Wyniki uzyskanych badań pozwalają stwierdzić, że w branży usługowej wśród prowadzących własne firmy większy jest udział kobiet niż mężczyzn. Aż 14 kobiet zdecydowało się na założenie własnej firmy, cztery osoby spośród nich ukończyły studia wyższe niezwiązane z branżą, w której obecnie pracują. Z opinii dwóch kobiet wynika, że po studiach poszukiwały pracy, lecz z uwagi na niskie płace podjęły decyzję o otwarciu własnej firmy. Natomiast dwie kobiety w przedziale wiekowym 23–25 lat tuż po ukończeniu studiów postanowiły wykorzystać zdobytą wiedzę i umiejętności do prowadzenia działalności usługowej. Otrzymane odpowiedzi od respondentek wskazują, że przeważająca większość (10 kobiet w grupie wiekowej 30–40 lat) z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim zawodowym (4 osoby) wykazuje zachowania przedsiębiorcze. Należy zaznaczyć, że każda z respondentek obawiała się ryzyka w chwili zainicjowania własnej działalności, ale z ich opinii wynika, że wiedza i doświadczenia nabyte w kilkuletniej pracy etatowej zachęciły stałych klientów do korzystania z usług ich nowo powstałych firm. Natomiast tylko 11 osób płci męskiej było zdeterminowanych do podjęcia samodzielnego prowadzenia firmy w branży usługowej. Można zauważyć, że mężczyźni posiadają nieco lepsze wykształcenie niż kobiety (zad-

na nie ukończyła studiów), w przypadku 5 osób wykształcenie nie jest zgodne ze specyfiką pracy w danej branży. Z analizy ankiet wynika, że 5 mężczyzn w grupie wiekowej 24–30 lat ma wykształcenie zasadnicze zawodowe (2 bez doświadczenia w branży, której prowadzą działalność gospodarczą), 3 mężczyzn wykształcenie wyższe (bez doświadczenia w branży), 3 osoby zakończyły edukację na poziomie szkoły średniej zawodowej. Branża produkcyjna zdecydowanie okazała się być domeną męską, choć, jak pokazują wyniki badań ankietowych, 2 kobiety postanowiły rozpocząć działalność gospodarczą właśnie w tej branży. Jedna z nich ukończyła studia wyższe, druga natomiast szkołę średnią zawodową. Kobieta z wyższym wykształceniem przejęła firmę w wieku 32 lat, ale posiadała doświadczenie w kierowaniu nią, gdyż wcześniej była zaangażowana w sprawy związane z jej funkcjonowaniem. Respondentka z wykształceniem średnim podjęła decyzję o założeniu własnej firmy w wieku 38 lat, wynikającą ze znajomości tej branży oraz z wewnętrznego przekonania o sensowności jej zaistnienia po wcześniejszym rozpoznaniu realiów rynkowych. Zdecydowaną większość właścicieli firm (7 osób) o charakterze produkcyjnym stanowią mężczyźni w przedziale wiekowym 35–45 lat. Wśród przedsiębiorców objętych badaniami jeden mężczyzna ma wykształcenie wyższe zgodne z obecnie wykonywaną pracą, własną firmę otworzył w wieku 35 lat. Trzech przedsiębiorców ukończyło szkołę zawodową, z czego tylko jeden pracuje zgodnie z uzyskanymi kwalifikacjami, trzech zakończyło edukację na poziomie średnim i nie mieli doświadczenia w danej branży.

Podsumowując ten etap badania, można stwierdzić, że respondenci mieli różne powody, gdy podejmowali decyzję o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej, zwykle był to brak lub utrata pracy etatowej, chęć podniesienia standardu swego życia, chęć sprawdzenia się na innym polu aktywności. Respondenci w podejmowaniu decyzji nie kierowali się ani swoim wykształceniem, ani posiadaną już wiedzą czy wykształceniem.

5. Badania nad ryzykiem i skłonnością do niego

W zasadniczej części badań skupiono się nad problematyką dotyczącą stosunku badanych do podejmowania ryzyka w swojej działalności. Jak już wcześniej podkreślano, ryzyko jest immanentnie wpisane w prowadzenie jakiegokolwiek działalności, także gospodarczej. Już samym podjęciem decyzji o założeniu własnej firmy respondenci pokazali, że nie są im obce ryzykowne zachowania w życiu. W badaniach starano się pokazać zależność, jakie zachodzą między skłonnością do ryzyka a płcią badanych osób. Wyniki przedstawiono dla każdej z badanych branż.

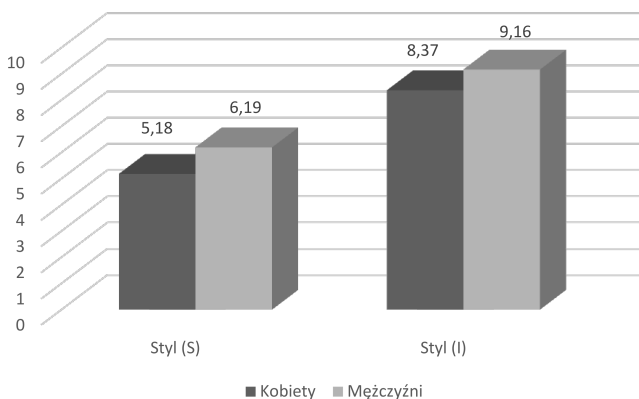
Aby odpowiedzieć na pytanie: jaka zależność zachodzi między płcią a skłonnością do podejmowania ryzyka, poproszono przedsiębiorców małych firm o zadeklarowanie własnych przekonań na ten temat. Do zbadania postaw przejawianych wobec ryzyka zastosowano kwe-

Tab. 1. Stwierdzenia kwestionariusza indywidualnego stylu postrzegania ryzyka (SIRI) [26]

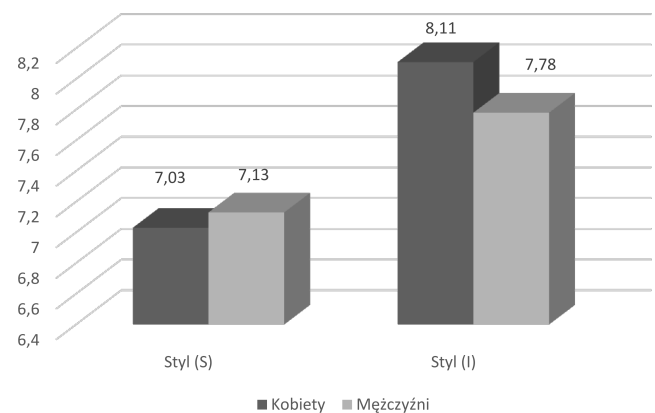
Styl stymulacyjny (S)	Styl instrumentalny (I)
<ul style="list-style-type: none"> - Często podejmuję ryzyko dla czystej przyjemności - Lubię balansować na granicy ryzyka - Udział w grach hazardowych wydaje mi się czymś bardzo ekscytującym - Podejmując ryzyko, odczuwam przyjemny dreszczyk emocji - Gdy gram w jakąś grę (np. w karty), to wolę grać na pieniądze niż tylko dla zabawy - Pociągają mnie różne niebezpieczne działania - Ryzykowne decyzje podejmuję szybko, bez niepotrzebnej straty czasu - Podejmuję ryzyko tylko wtedy, gdy jest to niezbędne do osiągnięcia mojego celu (ujemnie związany) - Unikam działań, których skutek zbyt zależy od przypadku (ujemnie związany) 	<ul style="list-style-type: none"> - Aby osiągnąć coś w życiu, trzeba podejmować ryzyko - Aby osiągnąć sukces w biznesie, trzeba podejmować ryzyko - Rozsądne podejmowanie ryzyka jest jedną z najważniejszych umiejętności menedżerskich - Chętnie podejmowałbym odpowiedzialność w moim miejscu pracy

stionariusz indywidualnego stylu postrzegania ryzyka (SIRI) autorstwa T. Zalaśkiewicz, którego podstawowe elementy zaprezentowano w tabeli 1. Chodziło o rozpoznanie dwóch głównych motywów podejmowania ryzyka o charakterze finansowym, a mianowicie instrumentalnego (I) i stymulacyjnego (S). W tym celu respondenci zostali poproszeni o wskazanie, w jakim stopniu zgadzają się w skali od 1 do 5 z zaprezentowanymi stwierdzeniami.

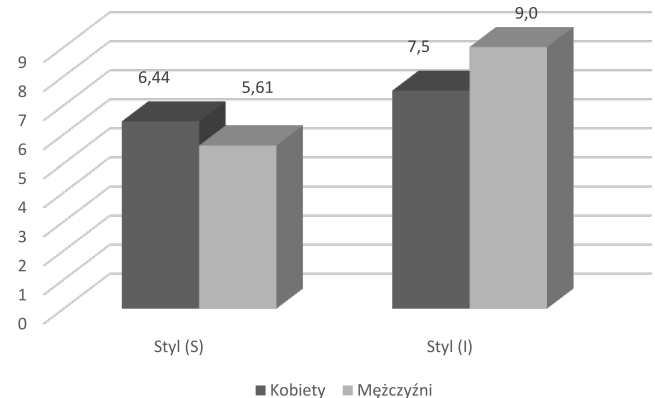
Wykorzystując uzyskane odpowiedzi z kwestionariusza, wykonano na ich podstawie wykresy (rys. 2-4). Z badań nad postawami przedsiębiorców małych firm wobec ryzyka wynika, że istnieje zależność pomiędzy płcią a skłonnością do podejmowania ryzyka w biznesie. Z przedstawionych wyników widać, że właściciele firm handlowych – mężczyźni są bardziej skłonni do podejmowania ryzykownych zachowań niż kobiety. Natomiast w przypadku branży usługowej widać, że to kobiety wykazują się większą skłonnością do ryzyka, zwłaszcza, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo osiągnięcia korzyści finansowych. Natomiast mężczyźni z branży produkcyjnej przejawiają mniejszą skłonność niż kobiety do odczuwania silnego pobudzenia, gdy tylko zaangażują się w realizację celu niosącego za sobą ryzyko. Preferują jednak ryzyko instrumentalne w dążeniu do zrealizowania celu związanego z poszukiwaniem szans na rynku oraz rozwojem firmy.

Rys. 2. Zależności między płcią a skłonnością do podejmowania ryzyka finansowego w branży handlowej

Rys. 3. Zależności między płcią a skłonnością do podejmowania ryzyka finansowego w branży usługowej

Rys. 4. Zależności między płcią a skłonnością do podejmowania ryzyka finansowego w branży produkcyjnej

W badaniach nad przedsiębiorczością i skłonnością do podejmowania ryzykownych wyzwań szczególnego znaczenia nabiera ustalenie, w jakim stopniu warunki aktywności zawodowej przedsiębiorców uaktywniają w ich przypadku potrzebę osiągnięć. W niniejszym badaniu został wykorzystany model motywacji zaczerpnięty z koncepcji M. Widerszal-Bazyl, a odnoszący się do tak istotnego czynnika działalności przedsiębiorczej jak motywacja osiągnięć.

Tab. 2. Osobowościowe czynniki przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości. Wykaz zmiennych motywacji osiągnięć według koncepcji M. Widerszal-Bazyl [21]

Zmienne	Branża handlowa	Branża usługowa	Branża produkcyjna
Poziom aspiracji	8,95	9,32	9,77
Odracanie gratyfikacji	5,65	7,44	7,22
Wytrwałość	9,75	9,68	9,55
Konformizm	3,34	4,88	4,00
Efekt Zeigarnik	9,36	8,08	8,88
Dążenie do uznania społecznego	5,35	6,76	7,66
Spostrzeganie czasu	8,39	8,52	9,22
Samozaufanie	9,31	9,64	10,44
Perspektywa czasowa	8,78	9,36	9,66
Ogółem	68,88	73,68	76,4

Analiza modelu motywacji osiągnięć według koncepcji Widerszal-Bazyl pokazuje, że firmy poddane badaniom wykazują wyraźne zróżnicowanie jedynie pod względem:

- poziomu aspiracji wskazującego na dążenia przedsiębiorców dotyczących wyników ich działalności,
- odroczeniem gratyfikacji przejawiającej się skłonnością do odstępowania od natychmiastowej gratyfikacji na korzyść uzyskania nagrody przesuniętej w czasie,
- dążeniem do uznania społecznego będącego wskaźnikiem tendencji do uzyskania prestiżu w oparciu o akceptowane w danym społeczeństwie wartości.

6. Wnioski z badań

Autor ma świadomość, że badania przedstawione w niniejszym artykule mają zbyt ograniczony zasięg. W związku z tym, formułowanie na ich podstawie jakichkolwiek szerszych wniosków nie jest celem autora. W większym stopniu chodziło o zasygnalizowanie w tych badaniach pewnych tendencji, jakie są zauważalne wśród osób prowadzących działalność gospodarczą ze szczególnym podkreśleniem roli ryzyka w aktywności gospodarczej. W związku z tym, można na podstawie tych badań pokusić się o podanie pewnych rysujących się coraz wyraźniej tendencji:

1. Wraz z podjęciem decyzji o zainicjowaniu działalności gospodarczej w danej branży respondenci w przeważającej większości przyjęli na siebie ryzyko finansowe związane z możliwością utraty zaangażowanych dochodów własnych.
2. Znaczna większość respondentów wykazała się skłonnością do wysokiego ryzyka, podejmując decyzję o uruchomieniu działalności własnej firmy bez możliwości wykorzystania wcześniejszych doświadczeń w danej branży. Stanowią one bowiem kluczowy element pomyślności funkcjonowania firmy. Warto podkreślić, że mając świadomość braku odpowiedniego wykształcenia, uwierzyli w szansę powodzenia nowego przedsięwzięcia i przyjęli postawę aktywną wobec sytuacji niepewności.
3. Analizując motywacje podejmowania inicjatyw przedsiębiorczych należy sądzić, że respondenci w niewiel-

kim stopniu kierowali się wyłącznie potrzebą bycia przedsiębiorcą, wynikającą z pasji do prowadzenia biznesu. Okazuje się, że w ich przypadku istotną rolę odegrał motyw zysku. Przedsiębiorcy podjęli decyzję o prowadzeniu działalności gospodarczej, kierując się potrzebami materialnymi, dążąc do zabezpieczenia bytu sobie i rodzinie, osiągnięcia większych dochodów. Można więc wywnioskować, że zostali oni zmuszeni do założenia własnej firmy przez sytuację życiową. Nie oznacza to, że pozbawieni są cech charakterystycznych dla ludzi przedsiębiorczych. W dążeniu do tego celu kierują się potrzebą osiągnięć. Ważne z ich punktu widzenia jest posiadanie takich cech osobowościowych prowadzących do sukcesu w biznesie jak: pragnienie osiągania wysokich wyników, rezygnacja z natychmiastowej gratyfikacji na rzecz większej nagrody w dłuższej perspektywie, wytrwałość w realizacji celu, tendencja do postrzegania podwyższonego prawdopodobieństwa osiągnięcia sukcesu.

4. Zaobserwowano w przypadku obu płci skłonność do ryzyka na obu badanych skalach. Preferują oni zarówno ryzyko instrumentalne, jak i stymulacyjne. Jedynie kobiety z branży usługowej podejmują większe ryzyko instrumentalne niż mężczyźni oraz kobiety w branży produkcyjnej zdobywają przewagę nad mężczyznami, gdy chodzi o preferencje ryzyka stymulacyjnego. W pozostałych przypadkach mężczyźni zyskują przewagę nad kobietami.

7. Zakończenie

Ryzyko jest nierozłącznym elementem działalności współczesnej organizacji. Pojawienie się ryzyka nie przesądza ostatecznie o wyniku działalności podmiotu. Oznacza to, że ryzyko nie wiąże się jedynie z negatywnymi skutkami w postaci strat. Ma ono także pozytywny aspekt pozwalający na uzyskanie wymiernych korzyści pod warunkiem, że w organizacji zostaną podjęte właściwe działania. Działania te powinny być przeprowadzone w odpowiedniej kolejności, aby tworzyły system zarządzania organizacją. Ryzyko należy również postrzegać jako atrybut przedsiębiorczości i cechę

charakterystyczną dla zachowań przedsiębiorczych, wyrażającą się w dążeniu do realizacji wytyczonych celów podmiotu, ukierunkowanych na jego rozwój i wzrost dochodów.

Literatura

- [1] Adamska A., *Ryzyko w działalności przedsiębiorstwa – podstawowe zagadnienia*, [w:] *Ryzyko w działalności przedsiębiorstwa*, red. A. Fierla. Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2009.
- [2] Bizon-Górecka J., Górecki J., *Ryzyko przedsiębiorstwa a ryzyko projektu*, [w:] *Ryzyko, Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie*, red. J. Bizon-Górecka. TNOiK, Bydgoszcz 2007.
- [3] Cieślak J., *Przedsiębiorczość dla ambitnych. Jak uruchomić własny biznes*. Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- [4] Drucker P., *Natchnienie i fart, czyli innowacja i przedsiębiorczość*. Studio EMKA, Warszawa 2004.
- [5] Hadyniak B., *Podjęcie procesowe a identyfikacja i lokalizacja ryzyka w przedsiębiorstwie*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem działalności organizacji*, red. J. Monkiewicz, L. Gąsioriewicz. Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- [6] Jajuga K., *Zarządzanie ryzykiem*. PWN, Warszawa 2009.
- [7] Kaczmarek T., *Ryzyko i zarządzanie ryzykiem, Ujęcie interdyscyplinarne*. Difin, Warszawa 2008.
- [8] Korombel A., *Ryzyko w finansowaniu działalności inwestycyjnej metodą Project finance*. Difin, Warszawa 2007.
- [9] Kubińska E., *Psychologiczne miary ryzyka inwestycyjnego*. Zeszyty Naukowe nr 13, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2012.
- [10] Kuziak K., *Pomiar ryzyka przedsiębiorstwa*. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- [11] Lichtarski J., *Strategia przedsiębiorcy a strategia przedsiębiorstwa, Zarządzanie strategiczne Quo vadis?* Prace Naukowe WWSZiP nr 22(2)/2012.
- [12] Łukaszewski W., Doliński D., *Mechanizmy leżące u podstaw motywacji*, [w:] *Psychologia*. T. 2, red. J. Strelau. GWP, Gdańsk 2000.
- [13] Macko A., Tyszka T., *Przedsiębiorczość i ryzykowanie*. „Decyzje” nr 4/2005.
- [14] Makarowski R., *Kwestionariusz ryzyka stymulacyjnego i ryzyka instrumentalnego [KRSi RI] – nie tylko dla sportowców*. „Psychological Journal”, Volume 18, No 2/2012.
- [15] Martowska K., *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Wyd. Liberi, 2012.
- [16] Monkiewicz J., *Przedsiębiorstwo jako podmiot ryzyka – rozwój koncepcji zarządzania ryzykiem*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem działalności organizacji*, red. J. Monkiewicz, L. Gąsioriewicz. Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- [17] Pawłowska A., *Znaczenie motywacji osiągnięć i poczucia umiejscowienia kontroli w aktywności przedsiębiorczej*. Studia i Materiały Wydziału Zarządzania UW, nr 1–2/2009.
- [18] Ronka-Chmielowiec W., *Wykorzystanie ubezpieczeń do zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem działalności organizacji*, red. J. Monkiewicz, L. Gąsioriewicz. Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- [19] Sołoma A., Wesołowska E., *Sklonność do ryzyka a sposób postępowania przedsiębiorców w ujęciu ekonomii behawioralnej*, [w:] *Przedsiębiorstwo w czasach kryzysu*, red. B. Prusak. Wyd. Wydziału Zarządzania Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2012.
- [20] Staniec I., Klimczak K., *Panorama ryzyka*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym*, red. I. Staniec, J. Zawiła-Niedźwiecki. Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2008.
- [21] Strzałecki A., Czołak D., *Osobowościowe i temperamentalne czynniki warunkujące osiąganie sukcesu w przedsiębiorczości*. „Przegląd Psychologiczny” 2005, Tom 48, nr 2, s. 139.
- [22] Sus-Januchowska A., *Zarządzanie ryzykiem strategicznym. Wybrane metody i techniki*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie*, red. J. Bizon-Górecka. TNOiK, Bydgoszcz 2007.
- [23] Szczerbak M., *Ryzyko strategiczne działalności przedsiębiorstwa i możliwości jego ograniczania*, [w:] *Ryzyko w działalności przedsiębiorstwa*, red. A. Fierla. Wyd. Szkoły Głównej w Warszawie, Warszawa 2009.
- [24] Walczak W., *Źródła przedsiębiorczości w praktyce gospodarczej*, [w:] *Spoleczne i organizacyjne czynniki rozwoju przedsiębiorczości*, red. S. Flaszewska, S. Lachiewicz, M. Nowicki. Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2013.
- [25] Witaszek Z., *Osobowościowe uwarunkowania sukcesu w przedsiębiorczości*. Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej, nr 3/2006.
- [26] Zaleśkiewicz T., *Beyond Risk Seeking and Risk Aversion: Personality and the Dual Nature of Economic Risk Taking*, “European Journal of Personality”, nr 15, [za:] E. Kubińska, *Psychologiczne miary ryzyka inwestycyjnego*, Zeszyty Naukowe nr 13, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2012, s. 242.
- [27] Zaleśkiewicz T., Piskorz Z., *Przedsiębiorczość i ryzyko*, [w:] *Innowacyjna przedsiębiorczość*, red. A. Strzelecki, A. Lizurej. Warszawa 2012.
- [28] Zaucha J., *Sklonność przedsiębiorców do współdziałania w obliczu zagrożeń i możliwości stwarzanych przez sferę regulacyjną. Efekty zewnętrzne*, [w:] *Behawioralne determinanty rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Ekonomia behawioralna finansowania przedsiębiorczości*, red. P. Kulawczuk, A. Poszewiecki. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.